

В'ячеслав Степанович Бігун

ЮРИДИЧНА ПРОФЕСІЯ ТА ОСВІТА

ДОСВІД США У ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

- Основи американської юридичної професії та освіти
- Організація діяльності правників у США
- Юридична освіта в США та Україні: порівняльний аналіз
- Як здобути юридичну освіту та набути правничий досвід у США
- Конкурс ім. Ф. Джессапа — «олімпійські ігри» студентів-правників
- Стандарти ліцензування юридичної практики в США
- Як здобути право займатися юридичною практикою в США
- Відповідальність правника в США
- Справи Білла Клінтона
- Американські правничі школи (адреси і програми магістратури)
- Зразки правничих кваліфікаційних іспитів
- Українські правники, ліцензовані практикувати право в США
- Бібліографія, предметний та іменний покажчики

ББК 67п(7СПО)
Б59

Автор

Бігун В'ячеслав Степанович — кандидат юридичних наук, науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доцент факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Київського університету права НАН України.

Рецензенти

Футей Богдан — суддя Федерального суду США, професор і почесний доктор Українського вільного університету (м. Мюнхен);

Бабкін Володимир Дмитрович — провідний науковий консультант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Комаров В'ячеслав Васильович — проректор з навчально-методичної роботи Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого, професор, доктор юридичних наук, академік Академії правових наук України, заслужений юрист України;

Мережко Олександр Олександрович — доктор юридичних наук, професор Університету економіки та права «Крок» та Католицького університету Люблін (Katolicki Uniwersytet Lubelski).

Б59 **Бігун В'ячеслав Степанович.** Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. — Київ: Видавнича організація «Юстініан», 2006. — 272 с.

ISBN 966-8257-26-X

У монографії висвітлюються основні поняття, принципи, історія, засади правової регламентації юридичної професії в США. У порівняльній перспективі розглядаються системи вищої юридичної освіти США та України, їх історія та сучасний стан. Значну увагу приділено рекомендованим і діючим стандартам ліцензування юридичної практики в США, можливостям набуття освітнього і професійного правничого досвіду в США, питанням етичної та професійної відповідальності правника. У додатках дано перелік і адреси організацій, відповідальних за ліцензування юридичної практики в США, перелік правничих шкіл, зразки кваліфікаційних іспитів. Подано бібліографію, предметний та іменний покажчики.

Для студентів-правників, практикуючих юристів, функціонерів юридичної професії та освіти (з огляду на процес становлення та реформування української юридичної професії та освіти), вчених-юристів, дослідників наук про право і суспільство, які вивчають право США та правничу англійську мову.

ISBN 966-8257-26-X

ББК 67п(7СПО)

© Бігун В.С., 2006.
© Видавнича організація
«Юстініан», видання, 2006.

*Заради утвердження
права як мистецтва
добра і справедливості*

*УКРАЇНСЬКИМ ПРАВНИКАМ,
які прагнуть особистого
і професійного вдосконалення,*

а також

*АМЕРИКАНСЬКІЙ АСОЦІАЦІЇ ЮРИСТІВ,
яка своїм зразковим досвідом
на це надихає,*

присвячується

КОРОТКИЙ ЗМІСТ

ДЕТАЛІЗОВАНИЙ ЗМІСТ	5
ПЕРЕДМОВА	9
ВСТУП	10
СКРОЧЕННЯ	11
ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ	12
ОСНОВНІ ТЕМАТИЧНІ ПОНЯТТЯ	13
1. ПРАВНИКИ В США: СТАТУС ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ	19
1.1. Юридична професія в США та її філософія.	19
1.2. Нарис історії американської юридичної професії	32
1.3. Правові основи регламентації американської юридичної професії.	38
2. ЮРИДИЧНА ОСВІТА ТА ПІДГОТОВКА В США	47
2.1. Юридична освіта в США та Україні: порівняльний аналіз	47
2.2. Набуття правничого освітньо-професійного досвіду в США	80
2.3. Конкурс ім. Ф. Джессапа — «олімпійські ігри» студентів-правників	88
3. ЗДОБУТТЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАВНИКА В США: ЗАСАДИ ТА СТАНДАРТИ	103
3.1. Загальні положення	103
3.2. Ліцензування юридичної практики: стандарти та їх застосування	107
3.2.1. Екзаменатори	108
3.2.2. Вимоги до заявників	109
3.2.3. Особисті якості та професійна придатність заявника	115
3.2.4. Правничий кваліфікаційний іспит	123
3.2.5. Оцінювання правничого кваліфікаційного іспиту	128
3.2.6. Адміністрування	130
3.3. Перевірка порядності і чесності майбутнього правника	132
4. ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА ІНОЗЕМНИХ ПРАВНИКІВ У США	137
4.1. Аторней або «іноземний юрконсультант»	137
4.2. Як стати нью-йоркським правником.	140
4.3. Українські правники, які стали правниками американськими	150
5. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАВНИКА В США	152
5.1. Етична та професійна відповідальність правника	152
5.2. Pro bono publico — обов'язок правника перед громадськістю	165
5.3. Справи Білла Клінтона	169
Висновки	183
Додатки	187
1. Адреси органів юстиції США, відповідальних за ліцензування юридичної діяльності.	187
2. Адреси юридичних навчальних закладів (правничих шкіл) у США	189
3. Зразки правничих кваліфікаційних іспитів	205
4. Українські правники, які набули право займатися юридичною практикою в США (перелік)	214
БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ	215
БІБЛОГРАФІЯ	228
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	241
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	246
ЗАМІСТ ПІСЛЯМОВИ — УКРАЇНЬСЬКА ПЕРСПЕКТИВА	257
1. Розмова п'яти подорожніх юристів про проблеми і радості здобуття юридичного фаху	257
2. Сім закликів до українського правництва.	263
CONTENTS DETAILED (ДЕТАЛІЗОВАНИЙ ЗМІСТ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ)	264
SUMMARY (АНОТАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ)	268
ПРО АВТОРА. ВИБРАНІ ПРАЦІ	270

ДЕТАЛІЗОВАНИЙ ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	9
ВСТУП	10
СКОРОЧЕННЯ	11
ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ	12
ОСНОВНІ ТЕМАТИЧНІ ПОНЯТТЯ	13
1. Правники в США: СТАТУС ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ	19
1.1. Юридична професія в США: філософія та історія	19
<i>Характеристика американської юридичної професії (поаспектно): 1. Масовість («статистичний аспект»); 2. Економічний аспект; 3. Політико-кар'єрний аспект. Таблиця: Перелік президентів США — правників (за професією); 4. Політико-правовий аспект; 5. Соціально-правовий аспект</i>	
<i>Філософія (основні принципи) американської юридичної професії: 1. Соціально-прагматичний активізм; 2. Саморегулювання; 3. Відкритість і рівність можливостей; 4. Відповідальність</i>	
<i>Історичне коріння американської юридичної професії. Кваліфікаційний іспит чи привілейований диплом: полеміка про доступ до юридичної професії</i>	
1.2. Правові основи регламентації американської юридичної професії	32
<i>Поняття «правник» і співвідношення понять «counsel», «lawyer», «attorney» та інших в американському праві. Провідна роль судової влади. Роль правничих спілок — бар-асоціацій. Членство в організаціях правників у США: добровільне чи обов'язкове? Спеціалізовані правничі асоціації та сертифікація правників. Сертифікація. Загальнонаціональний бар чи бар штату? Стандарти практики права іноземних юристів у США.</i>	
1.3. Правники в дії: «практика права» в США	38
<i>«Юридична практика» чи «адвокатська» практика в США? Практика права. Структура американської юридичної професії (види юридичних професій). Сфери зайнятості та галузі юридичної практики (спеціалізації). Таблиця: Сфери зайнятості правників та галузі «практики права» (спеціалізації). Найбільш популярні серед правників штати. Приватна юридична практика та юридичні фірми. Таблиця: Приватно-практикуючі правники та величина юридичних фірм. Ранжування та рейтинги юридичних фірм. Таблиці: Ранжування та рейтинги юридичних фірм (витяги). Мультиюрисдикційна юридична практика. Образ життя американського правника. Ставлення до юриста як відображення критики правової системи США</i>	
2. ЮРИДИЧНА ОСВІТА ТА ПІДГОТОВКА В США	47
2.1. Юридична освіта в США та Україні: порівняльний аналіз	47
<i>Розуміння юридичної освіти. Юридична освіта: історія і сучасність. Завдання юридичної освіти. Управління в галузі вищої юридичної освіти. Рейтинг правничих шкіл. Таблиця: Рейтинг 100 кращих американських правничих шкіл за версією U.S.News (2007 р.). Освітньо-кваліфікаційні рівні. Таблиця: Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців за напрямом «Право» в Україні. Навчальні програми. Прийом студентів і «вступна кампанія». Вартість і фінансування навчання. Професорсько-викладацький склад і персонал. Правничі часописи. Правничі бібліотека — серце правничої школи. Особливості методики викладання: традиції та інновації («Кейс-система» у викладанні права: вивчення принципів права шляхом аналізу ситуацій. «Сок-</i>	

ратівський метод» — навчання через запитання, а не констатацію. Критика «сократівського методу» і «кейс-методу» в контрасті з проблемним методом. Проблемний метод — вивчення права шляхом розв'язання правових задач (проблем). Правничі клініки — від теорії до практики права у стінах університету. Навчальні судові процеси (moot courts) — інтерактивна міждисциплінарна практико-орієнтована рольова гра). Змагальність серед студентів. Працевлаштування. Деякі інші цікаві аспекти: величина школи. Деякі тенденції розвитку юридичної освіти. Якість підготовки юристів в Україні: погляд з огляду на американський досвід. Деякі висновки. Таблиця: Юридична освіта в Україні та США: порівняння деяких аспектів

2.2. Набуття правничого освітньо-професійного досвіду в США 80

Чому в США? Співпраця США та України в галузі освіти та культури. Освітні (академічні) програми (Базовий освітньо-кваліфікаційний рівень юридичної освіти — Juris Doctor (J.D.). «Післядипломні» ОКР юридичної освіти — магістратура і докторантура. Короткотермінове навчання. Участь у правничих змаганнях). Професійні програми (Практика. Обмін досвідом. Проведення наукових досліджень, викладання). Розвиток правничої кар'єри. Погляд у майбутнє. Таблиця: Освітні та професійні правничі програми в США: форми та Інтернет-ресурси

2.3. Конкурс ім. Ф. Джессапа — «олімпійські ігри» студентів-правників 88

Навчальні судові процеси (дебати): загальна характеристика. Таблиця: Конкурси у формі навчальних судових процесів. Історія Конкурсу Джессапа. Українська сторінка історії Конкурсу. Таблиця: Конкурс ім. Ф. Джессапа: результати «українського турніру» (1996-2006). Конкурс Ф. Джессапа: зміст і форма проведення. Таблиця: Конкурс ім. Ф. Джессапа: загальна характеристика. Підготовка до Конкурсу. Опублікування завдання Конкурсу, формування і реєстрація команди навчального закладу. Написання та подання меморандумів. Підготовка до усної частини Конкурсу. Усна частина Конкурсу. Перспективи Конкурсу

3. ЗДОБУТТЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАВНИКА В США: ЗАСАДИ ТА СТАНДАРТИ 103

3.1. Загальні положення 103

Нормативна регламентація набуття права займатися юридичною практикою. Юридична практика в США: право чи привілей? Юрисдикції в США, в яких випускники іноземних правничих шкіл та іноземні правники можуть займатися юридичною практикою. Способи допуску до юридичної практики. Таблиця: Способи допуску до юридичної практики в США.

3.2. Ліцензування юридичної практики: стандарти та їх застосування 107

3.2.1. Екзаменатори 108

1. Кваліфікація. 2. Термін. 3. Конфлікт інтересів

3.2.2. Вимоги до заявників 109

4. Обов'язок доказування. 5. Освіта на рівні коледжу. 6. Освіта на рівні правничої школи. 1) Загальні вимоги допуску до складання правничого кваліфікаційного іспиту студентів і випускників американських правничих шкіл. Вимоги наявності ОКР та інші способи вивчення права як передумови для складання правничого кваліфікаційного іспиту. Допуск до складання іспиту на підставі пройденого навчання у юридичному офісі (law office study). Допуск до складання кваліфікаційного іспиту на підставі ступеня LL.M., присвоєного АППШ. Складання кваліфікаційного іспиту до закінчення правничої школи. Вимога реєстрації студентів-правників. 2) Допуск до іспиту випускників іноземних правничих шкіл. Загальна інформація. Інформація по юрисдикціям. 3) Допуск до іспиту на підставі ОКР «graduate law degree» випускників іноземних правничих шкіл

3.2.3.	Особисті якості та професійна придатність заявника.	115
	<i>7. Мета. 8. Організація та фінансування. 9. Розробка та публікація стандартів. 10. Процес перевірки. 11. Конфіденційність та належна процедура. 12. Стандарти моральності та професійної придатності. 13. Релевантна поведінка. 14. Доступ до інформації. 15. Використання інформації</i>	
3.2.4.	Правничий кваліфікаційний іспит	123
	<i>16. Необхідність письмового іспиту. 17. Можливість підготовки до іспиту. 18. Мета іспиту. 19. Предмети іспиту. 20. Запитання та форма. 21. Підготовка запитань. 22. Заявники-інваліди</i>	
3.2.5.	Оцінювання правничого кваліфікаційного іспиту	128
	<i>23. Анонімність оцінювання. 24. Процес оцінювання. 25. Права заявників, що не склали іспит. 26. Повторний іспит</i>	
3.2.6.	Адміністрування	130
	<i>27. Адекватність персоналу. 28. Публікація результатів. 29. Періодичні дослідження. 30. Зустрічі з заявниками. 31. Комітет зі співпраці</i>	
3.3.	Перевірка порядності і чесності майбутнього правника.	132
	<i>Загальні положення. Мета перевірки порядності й придатності кандидата. Організація і фінансування перевірки, розробка і публікація стандартів. Стандарти щодо особи й придатності, релевантна поведінка (Притягнення до кримінальної відповідальності й судимість. Членство в антидержавних організаціях. Академічні проступки. Сімейний стан і статеві стосунки. Нехтування фінансовими зобов'язаннями). Доступ до інформації та її використання. Коментарі</i>	
4.	ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА ІНОЗЕМНИХ ПРАВНИКІВ У США	137
4.1.	Атторней або «іноземний юрконсультант».	137
	<i>Загальна характеристика. Таблиця: Порівняння способів і вимог допуску іноземних правників до юридичної практики в США: Bar та FLC. Таблиця: Кількість випускників іноземних правничих шкіл — заявників на вступ до бару (bar) та «іноземних юридичних консультантів» (FLC) у ряді юрисдикцій США</i>	
4.2.	Як стати нью-йоркським правником	140
	<i>Нью-Йорк, Нью-Йорк! Правова регламентація юридичної професії у штаті Нью-Йорк. Вимоги до заявників. Таблиця: Основні вимоги допуску до бару (бар-екзамену) штату Нью-Йорк. План-календар складання бар-екзамену та допуску до бару в штаті Нью-Йорк. Таблиця: Рекомендований кроковий календар складання бар-екзамену та допуску до бару в штаті Нью-Йорк. Кваліфікаційні правничі іспити. Таблиця: Формат кваліфікаційних правничих іспитів штату Нью-Йорк, зокрема, MPRE. Таблиця: Статистика успішності заявників за результатами бар-екзамену в штаті Нью-Йорк у 1996-2006 рр. Професійна придатність. Прийняття присяги, членство в Асоціації та решта формальностей</i>	
4.3.	Українські правники, які стали правниками американськими	150
	<i>Країна здобуття базової юридичної освіти. Спосіб допуску. Юрисдикція допуску. Статус. Місце постійного проживання. Місце роботи</i>	
5.	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАВНИКА В США	152
5.1.	Етична та професійна відповідальність правника	152
	<i>Загальні положення. Етична відповідальність правника. Професійна відповідальність правника і норми професійної поведінки. Дисциплінарні провадження</i>	

щодо правників. Дії та поведінка, що можуть стати підставою для дисциплінарної відповідальності. Суб'єкти дисциплінарної відповідальності. Суб'єктивна сторона складу дисциплінарного проступку. Юрисдикція і підвідомчість. Санкції та їх наслідки. Повідомлення про дисциплінарні порушення. Підвищення професійної кваліфікації правника

5.2. Pro bono publico — обов'язок правника перед громадськістю.	165
<i>Соціальна роль правництва і професійний обов'язок правника. Професійний обов'язок надання правових послуг pro bono publico. Коментар змісту професійного обов'язку pro bono publico. Діяльність pro bono в правничих школах. Почуття соціального обов'язку у студентів-правників</i>	
5.3. Справи Білла Клінтона.	169
<i>Вступ. Таблиця: Хронологія деяких подій життя та справ Б. Клінтона. «Вайт-вотергейт» Jones v. Clinton: сексуальні домагання й дискримінація як порушення громадянських прав? Clinton v. Jones: тимчасовий імунітет президента від цивільних позовів? «Монікагейт»: від цивільно-правової до конституційно-правової відповідальності. Відповідальність Б. Клінтона як політика (політична відповідальність: процедура імпичменту). Професійна відповідальність Б. Клінтона як правника. Правда, правдивість, істина і право. Дисциплінарне провадження Верховного суду Арканзасу щодо Б. Клінтона. Дисциплінарне провадження Верховного суду США щодо Б. Клінтона</i>	
Висновки	183
Додатки	187
1. Адреси органів юстиції США, відповідальних за ліцензування юридичної діяльності	187
2. Адреси юридичних навчальних закладів (правничих шкіл) у США (із зазначенням програм магістратури, інформації про українців, які в них навчалися)	189
3. Зразки правничих кваліфікаційних іспитів	205
Додаток 3.1. Мультиштатовий бар-екзамен (МВЕ)	205
Додаток 3.2. Мультиштатовий іспит есе-запитань (МЕЕ)	206
Додаток 3.3. Мультиштатовий тест перевірки професійних навичок (МРТ)	208
Додаток 3.4. Мультиштатний іспит-тест з питань професійної відповідальності (МPRE)	209
Додаток 3.5. Есе-запитання нью-йоркської частини бар-екзамену в штаті Нью-Йорк (Essay Portion of the NYS Bar Examination)	211
4. Українські правники, які набули право займатися юридичною практикою в США (невичерпний перелік)	214
БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ	215
БІБЛІОГРАФІЯ (література українською та російською; англійською та іншими іноземними мовами ([за абеткою])	228
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	241
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	246
ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ — УКРАЇНЬСЬКА ПЕРСПЕКТИВА	257
1. Розмова п'яти подорожніх юристів про проблеми і радості здобуття юридичного фаху	257
2. Сім закликів до українського правництва	263
CONTENTS DETAILED (ДЕТАЛІЗОВАНИЙ ЗМІСТ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ)	264
SUMMARY (АНОТАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ)	268
ПРО АВТОРА. ВИБРАНІ ПРАЦІ	270

ПЕРЕДМОВА

Нині в Україні формується нове покоління правників. Навчаючись свого, воно не цурається «чужого» — іноземного досвіду. Таким є і досвід юридичної професії та освіти в США, викладений у пропонованій читачеві книзі.

Книга — результат не лише «кабінетних» досліджень. Вивчаючи тему більше 10 років, автор познайомився з американськими правниками та правовою системою, навчався і стажувався у США, працював у провідній американській юридичній фірмі, досліджував джерельні матеріали.

Досвід юридичної професії та освіти в США представлено в порівняльній перспективі. Певною мірою порівняно український та американський досвід і вказано на можливості запозичення американського досвіду в перспективі (у майбутньому) в Україні. Без апологетики, претензій на вичерпність викладу книга прагне стати певним тематичним узагальненням інформативного, наукознавчого і практичного характеру.

Частину висновків, викладених у книзі, автор оприлюднював у публікаціях, на заходах, у яких брали участь юристи-практики. Неодноразово запрошувався Міністерством юстиції України поділитися досвідом з колегами.

Автор вдячний колегам, які різним чином сприяли підготовці книги, зокрема:

- американським правникам: Дональду Райзігу [Donald Reisig], Пітеру Волфбергу [Peter Wolfberg], Джону (Івану) Блаватському [John Blavatsky] (представники Американської асоціації юристів в Україні (ABA/CEELI) у 1995/97 рр.), Роберту Гойєру [Robert Heuer] (представник ABA/CEELI у 2005/06 рр.), Гарланду Боєтту [Garland Boyette] (колишній представник консорціуму «Верховенство права»), Філіпу Бламбергу [Philip Blumberg] (професор права і бізнесу, декан Школи права Коннектикутського ун-ту), Карлу Герольду [Karl Herold] (партнер юридичної фірми Jones Day Reavis & Pogue), Чарльзу Абернасі [Charles Abernathy] (професор права Джорджтаунського ун-ту) — за розвиток інтересу автора до американської юридичної професії та освіти;
- рецензентам: високоповажному судді й професору Богдану Футею, професорам В'ячеславу Комарову, Олександрову Мережко — за рецензування, слухні поради та міркування, професору Володимирі Бабкіну — зокрема за утвердження віри автора в юридичну науку та педагогіку;
- колегам Ірині Омельченко, Світлані Максимовій, Ірині Серовій (видавництво «Юстініан») — за сприяння у публікації циклу тематичних статей у «Юридичному журналі», допрацьована частина яких увійшла до книги, Віктору Ковальському (шеф-редактор видавництва «Юрінком-Інтер»), Ірині Іванчук (управління координації правової роботи та правової освіти Міністерства юстиції України), Юрію Лободі (спеціаліст з теорії держави і права, прикладних галузей законодавства), Павлу Костинчуку (адвокат, старший юрист юридичної і патентної фірми «Грищенко та партнери») — за змістовні тематичні поради.

Особливо автор вдячний Юрію Мухіну, чий малюнок прикрасили й оживили книгу, і який ще раз довів, що право і мистецтво є настільки близькими (чи далекими), наскільки вони поєднуються в людині. Слово вдячності й на адресу Артура Акоюяна, який терпеливо вносив правки і зверстав текст книги у вигляді, як видається, приємному очам читача.

Автор дякує і ряду інших українських правників, які надали інформацію про себе, коментарі на проект книги.

Ця книга — певна віддяка тим, хто зробив свій внесок в особистий і професійний розвиток автора, і водночас — передання цієї вдячності іншим.

Автор з вдячністю сприйме зауваження, конструктивну критику, спрямовані на подальше вдосконалення книги (е-пошта: vsbihun@hotmail.com; сайт: www.bihun.info).

Київ — Гейдельберг — Тячів, 2006 р.

2.3. Конкурс ім. Ф. Джессапа — «олімпійські ігри студентів-правників»*

Навчальні судові процеси (дебати): загальна характеристика. Одне з основних завдань юросвіти — підготовка майбутніх правників до юрпрактики. Для цього майбутнім фахівцям потрібні не тільки відповідні знання, а й навички — вміння, вироблені вправами. Останні можуть бути різними: від задач, тестів до рольових ігор, навчальної практики та конкурсів у формі умовних (симульованих) судових процесів або дебатів (англ. moot court competition).

Форма навчальних судових дебатів не нова для вітчизняної юросвіти. Студенти-правники й раніше використовували їх, наприклад, на практичних заняттях із цивільного та кримінального процесу. В цьому зв'язку слід також згадати телеконкурс «Amica veritas» — популярні телевізійні змагання студентських команд провідних юридичних навчальних закладів СРСР (згодом конкурс СНД).

Втім нинішні найпопулярніші конкурси з навчальних судових дебатів мають особливості. Здебільшого їх проводять на міжнародному рівні (якому зазвичай передують національні). Розглядаються складні питання з міжнародного та європейського права, а умовними суддями виступають відомі вітчизняні й іноземні юристи. Відтак, такі конкурси — якісно нові для вітчизняної системи юросвіти способи набуття професійних навичок.

Зазначені студентські конкурси поширилися у всьому світі останніми десятиліттями. Особливо популярні вони в системі юросвіти США, де стали складовою навчального процесу.

Писана історія конкурсів студентських навчальних судових дебатів як частини навчального процесу сягає часів давньої Англії (принаймні XIV ст.). У США їх започатковано в Гарвардському університеті в 1820 р. Університет Вірджинії запровадив курс із судових дебатів у середині 1840-х рр., Південно-західний університет (Чикаго) — у 1860-х рр., Бостонський університет — у 1870-х рр. Згодом ця форма набула поширення й в інших американських правничих школах¹¹⁸.

Нині навчальні судові дебати — частина програми підготовки правників у США. В американських правничих школах передбачають для першокурсників спеціальні обов'язкові програми, які сприяють формуванню вмінь та навичок правничого письма та судових дебатів. У багатьох школах діють ради з судових дебатів (moot court boards), членами яких є студенти та їхні викладачі. Участь студентів у таких конкурсах вважається частиною навчального процесу, в деяких школах набуває форми окремої дисципліни.

У США проводяться принаймні 40 місцевих (на рівні правничої школи), регіональних, національних та міжнародних конкурсів із судових процесів, які стосуються практично всіх галузей права. Найпопулярнішими та найпрестижнішими вважаються:

- the National Moot Court Competition (адміністрований Комітетом молодих правників Асоціації правників міста Нью-Йорк та Американським коледжем правників у сфері судових дебатів);

* Автор висловлює вдячність за участь у підготовці цього викладу низці осіб, котрі висловили власні зауваження та надали матеріал — зокрема, серед інших, таким, як Майкл Пайл (Асоціація студентів міжнародного права, виконавчий директор), Звенислава Опейда (Донецький національний ун-т), Альбіна Петросян (Київський міжнародний ун-т), Олена Ткач (юрфірма «Magistr & Партнери»), Костянтин Лікарчук (Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка, колишній учасник змагань та суддя Конкурсу), Вероніка Солімчук, Світлана Черненко та Аліна Карась (колишні студенти Київського університету права НАН України).

- the National Appellate Advocacy Competition (адміністрований ААЮ);
- the Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition (конкурс ім. Ф. Джессапа) — регіональний та міжнародний турніри.

Студентські конкурси з судових дебатів популярні через низку причин, зокрема, вони:

- розвивають професійні навички (дослідницькі, писемні, ораторські й аналітичні). Зокрема, сприяють удосконаленню у студентів навичок прийняття рішень в умовах обмеженості часу, стресу, оскільки конкурси проводяться в період академічного навчання, що змушує студентів, які прагнуть належно ставитися до виконання своїх академічних обов'язків, виконувати як університетські, так і конкурсні завдання.
- сприяють колективній організації права, формуванню навичок «командної» (колективної) роботи: для успішного виступу команди всі її члени повинні докласти максимум зусиль,
- сприяють професійному спілкуванню.

Загалом студенти навчаються ставити цілі, визначати пріоритети й ефективно працювати (під тиском часових обмежень) в умовах близьких до тих, за яких більшість правників працюють на практиці.

Деякі започатковані конкурси із судових дебатів стали загальновідомими й престижними (див. додаток до статті). Один з них, про який далі йтиметься детально, це конкурс імені Філіпа Джессапа* (далі — конкурс Джессапа, або конкурс). Розповідаючи про цей конкурс, коротко зупинимося на його історії, зокрема, «українській», детально розповімо про його перебіг та ряд особливостей підготовки команд до виступів, а на завершення окреслимо перспективи його розвитку на міжнародному й національному рівнях.

Таблиця 8. Конкурси у формі навчальних судових процесів

Скорочена назва (дана автором)	Назва конкурсу мовою оригіналу (у дужках організатор/спонсор або національний адміністратор)	Статус	Мова проведення	Галузь права	Контактна інформація
Дністрянський (Dnistryansky)	Національний конкурс з цивільного права та процесу ім. С. Дністрянського (Об'єднання студентів-правників ¹⁹ ЮФ ЛНУ)	Н	укр.	цив. право / процес	www.lvivlawschool.com.ua
Майстерність (Mastery)	Національні юридичні змагання з господарського права та процесу «Майстерність судової промови» (Молодіжний центр правничих досліджень / Асоціація правників України)	Н	укр.	госп. право/процес	http://ycls,dongu.donetsk.ua www.uba.kiev.ua
Гуманітарний (Humanitarian)	Конкурс з міжнародного гуманітарного права (Товариство Червоного Хреста, Національний комітет / Національна юридична академія України)	Н	укр., рос.	міжн. гуманітарне право	http://www.redross.org.ua (див. далі — відповідний розділ)
Джессапа (Jessup)	Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition (International Law Student Association / юр.фірма «Magistr & Партнери») Див також http://www.foj.org/ (Friends of Jessup)	Н / М	англ.	міжн. публ. право, тощо	www.ilsa.org/jessup, http://www.magisters.com/ukr/competition.php

* Прізвище «Jessup» інколи транслітерують, як «Джессоп»; це варто мати на увазі при пошуку чи огляді літератури.

Телдерс (Telders)	Telders International Law Moot Court Competition (Лейденський ун-т / Асоціація правників України)	Н / М	англ.	міжн. публ. право, тощо	www.telders.leidenuniv.nl www.uba.kiev.ua
Віз (Vis)	Willem C. Vis International Commercial Arbitration Moot (Pace University School of Law)	М	англ.	комерц. право і арбітраж	www.cisg.law.pace.edu/vis.html
Жан Піхте (Jean-Pictet)	The Jean-Pictet Competition Конкурс ім. Жана Піхте (Міжн. Комітет Червоного Хреста)	М	англ. та фр. — окремо	міжн. гуманітарне право	http://www.concourspictet.org E-mail: ihl.mos@icrc.org
Мартенс (Martens)	Конкурс ім. Ф. Мартенса з міжнародного гуманітарного права (Міжн. Комітет Червоного Хреста, Російська асоціація міжнародного права). Аналогія Конкурсу ім. Жана Піхте	М	рос.	міжн. гуманітарне право	http://www.icrc.ru/root/knowledge/school/4pg/
Кембридж (Cambridge)	Central and Eastern European Moot Court Competition (British Law Centre of the University of Cambridge, European Court of Justice, Honourable Lord Slynn)	М	англ.	європейське право	http://www.law.cam.ac.uk/Moot/indexpage.htm E-mail: da208@cam.ac.uk
Право Європейського Союзу (European)	European Law Moot Court Competition (European Law Moot Court Society / ЮФ «Ілляшев і Партнери», «Арцінгер і партнери»)	Р / М	англ., фр.	європейське право	http://zealot.mrnet.pt/mootcourt/ www.elmc.org/
Кассен (Cassin)	Concours Européen des Droits de l'Homme René Cassin (JURIS LUDI, Council of Europe)	М	фр.	євр. право, права людини	http://www.concoursassin.org
СОТ (WTO)	WTO Moot Court Competition (European Law Students Association)	М / Н	англ.	торг. право	http://www.elsa.org/emcc/
Морено (Moreno)	«Victor Carlos García Moreno» Moot Court Proceeding before the International Criminal Court (COLADIC)	М	ісп., англ.	міжн. крим. право	http://www.coladic.mx.org/VCGM/2004/vcgm%20vi.htm
Інтер-америка (Inter-American)	The Inter-American Human Rights Moot Court Competition (Washington College of Law, American University)	М	англ., ісп., порт.	міжн. публ. пр., права людини	www.wcl.american.edu/humright/mcourt
Ніагара (Niagara)	Niagara International Law Moot Court Tournament (Canada / US Law Institute and Case Western University School of Law)	М	англ.	міжнародне право	www.cwru.edu/academic/moot_mock.htm
Лакс (Lachs)	Manfred Lachs Space Law Moot Court Competition (International Institute of Space Law of the International Astronautical Federation)	М	англ.	космічне право	www.iafastro.com/issl/MootCourt2001.htm
Екологічний (Environmental)	International Environmental Moot Court Competition (Stetson University College of Law)	М	англ.	право навкол. середов.	www.law.stetson.edu/excellence/mootct/moot.htm
Аргентина (Argentina)	Modelo Simulando de Tribunal Internacional (Universidad Austral Buenos Aires, Argentina)	М	ісп.	міжн. пуб. право	http://www.austral.edu.ar/web/derecho/deptos/inter-pr.htm
	Перелік інших конкурсів у США (moot court listing for US)				https://lawschool.westlaw.com/ (див. розділ «At Law School / Moot Court»)

Скорочення: Н — національний конкурс, М — міжнародний конкурс, Р — регіональний конкурс.

Історія Конкурсу Джессапа. Започаткування Конкурсу Джессапа — один із результатів активної позаакадемічної діяльності американських студентів-правників 1950-х рр. Усе розпочалося з ініціативи кількох студентів американських правничих шкіл, які вирішили заснувати студентське товариство з міжнародного права як професійну організацію. У 1951 р. студенти правничої школи Університету Вірджинії утворили Товариство міжнародного права ім. Джона Бассета Мура. У 1957-1959 рр. подібні товариства створили студенти-правники у Гарвардському та Колумбійському університетах. У 1960 р. студенти цих закладів зібралися для диспуту за темою кубинської аграрної реформи (одним із наслідків якої стала експропріація Кубою власності іноземців). Ця подія й започаткувала явище, котре наступного року було назване Конкурсом з міжнародного права ім. Філіпа Керола Джессапа*.

У 1962 р. студенти-правники університетів Гарварду, Колумбії, Елі та Дюка заснували Асоціацію студентських товариств міжнародного права. Вона в 1987 р. була реорганізована в Асоціацію *студентів міжнародного права* (the International Law Students Association (далі — ILSA)). Саме ILSA** — за підтримки Американського товариства міжнародного права й інших організацій — опікувалася й понині опікується проведенням Конкурсу Джессапа.

Спочатку Конкурс Джессапа був лише «американським» заходом з невеликою кількістю учасників. Число команд-конкурсантів зросло поступово:

* Кілька слів про Філіпа Керола Джессапа (1897-1986). Особистість і життя цього авторитетного американського вченого-міжнародника заслуговує на окрему наукову публікацію. Учень Еліу Рута Філіп Джессап увійшов до історії як визначний учений і викладач (доктор права, професор), юрист-практик, адміністратор, дипломат, суддя, плодovitий автор. Народився в сім'ї правників, закінчив Йельський (бакалавр права, 1924) та Колумбійський (доктор філософії з права, 1927) університети. Викладав міжнародне право та дипломатію в Колумбійському університеті (1925-1961), паралельно працюючи на відповідальних посадах у дипломатичному корпусі США. Цікаво, що Джессап був суддею Міжнародного Суду ООН у 1960-1970 рр. (обійняв цю посаду 1961), тобто виконував свої обов'язки в той період, що й В. М. Корецький (1889-1984) — член та віце-президент Суду (1967-1970). Ф. Джессапа удостоєно багатьох почесей, втім «жодна з почесей не ошчасливила його так, як присвоєння Американським товариством міжнародного права його імені змаганням з міжнародного права» (Конкурс Джессапа). *Schachter O. Philip Jessup's Life and Ideas // American Journal of International Law. — October, 1986. — P. 890.*

Наприкінці 40-х й початку 50-х років ХХ ст. (у період протистояння США й СРСР) Ф. Джессап був одним із провідних дипломатичних представників США в ООН (СРСР у Раді Безпеки тоді представляв А. Вишинський). Загальновідомим є випадок, який дістав назву «дипломатія в барі», коли Ф. Джессап, розпочавши розмову в барі ООН з радянським послом, заклав початок процесу, котрий вивів сторони із, здавалося, безвихідного спору про статус Берліна. Чи міг уявити собі Ф. Джессап, що названі його іменем змагання одного дня зведуть українських студентів, народжених у СРСР, та їхніх американських колег, студентів багатьох інших країн у прагненні вдосконалити знання та підвищити роль міжнародного права?! Про Ф. Джессапа, окрім згаданої статті, читайте низку матеріалів у журналі з міжнародного права: *Jessup: Memorials and Reminiscences // American Journal of International Law. — October, 1986. — P. 896—911.*

** Кілька слів про ILSA (детальніше про ILSA див. на веб-сайті Асоціації www.ilsa.org/about). Ця неприбуткова Асоціація об'єднує студентів-правників та молодих юристів, котрі мають на меті вивчення та сприяння розвитку міжнародного права. Членами ILSA можуть бути студенти або організації (переважно — університетські товариства міжнародного права). Загалом членами ILSA є товариства з майже 100 навчальних закладів, а її діяльність поширюється на студентів більш як 500 навчальних закладів принаймні у 100 країнах світу (за даними самої Асоціації). У своїй діяльності ILSA прагне сприяти розвитку міжнародного права (за допомогою юридичної освіти) та міжнародного спілкування між студентами-правниками. Спрямований на реалізацію цієї подвійної місії (освіта й спілкування) Конкурс Джессапа став своєрідною візитною карткою ILSA. Завдяки йому ця організація стала відомою в усьому світі.

- 1960 р. на всіх рівнях три американські команди (всі — з одного університету),
- 1970 р. — 56 команд із 6 країн,
- 1980 р. — 196 з 28 країн,
- 1990 р. — 253 з 42 країн,
- 2000 р. — 287 з 53 країн,
- 2004 р. — 529 з 85 країн.

Зважаючи на цю статистику, Конкурс Джессапа по праву вважається найбільшим у світі конкурсом студентів-правників.

Найтитулованіші університети конкурсу (переможці оголошуються з 1963 р.) — це команди двох університетів, які здобули чотири перемоги:

- Техаський університет (1964, 1966, 1971, 1974) та
- Національний університет Сінгапуру (1982, 1985, 1994, 2001).

При цьому, оскільки команди Сінгапурського університету (окрім перемог у фіналі) ще 7 разів виходили до фіналу, цей університет упевнено можна вважати найтитулованішим навчальним закладом серед усіх представлених на Конкурсі Джессапа.

З-поміж переможців були команди університетів інших країн Америки, Австралії, Азії, Африки, Європи. Цікаво, що лише дві *європейські* команди перемогли в Конкурсі — Кембриджського (1975 р.) та Паризького університетів (1992 р.). Найвище досягнення української команди — 6-е місце в 1999 р. (Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка (далі — Інститут міжнародних відносин), а команди з країн колишнього СРСР — друге місце Марійського держуніверситету (2003)*. Отож, європейським командам вершина дається нелегко.

Водночас, слід зауважити, що не тільки європейським, а й північноамериканським. Так, до 2005 р. жодна американська команда не виходила до фіналу Конкурсу Джессапа з 1993 р., жодна канадська — з 1997 р. Жодна американська команда не перемогла у Конкурсі з 1990 р., жодна канадська — з 1991 р. І це при тому, що саме команди з цих країн мають найбільший досвід участі в Конкурсі й «територіальну» та «мовну» перевагу над командами інших країн.

Українська сторінка історії Конкурсу. У 1996 р. до сходження на «вершину Джессапа» долучилися й українці. Вперше Конкурс в Україні було проведено в лютому того ж року. Той період увійшов до історії студентсько-правничого життя як епоха самоорганізації та активної діяльності українських студентів-правників як на національному, так і на міжнародному рівнях. Закономірним результатом такої діяльності стало започаткування в Україні Конкурсу Джессапа.

Організований і спонсорований АВА/СЕЕЛІ перший Конкурс Джессапа в Україні зібрав дві команди: Інституту міжнародних відносин та економіко-право-

* Конкурс Джессапа у Російській Федерації вперше було проведено 2002 р. Проте він відразу набув популярності. Так, якщо в 2002 р. у ньому брали участь 14 команд, то в 2003 р. — вже 19, у 2004 — 17. Російські студенти традиційно представлені двома командами на міжнародному турнірі Конкурсу Джессапа у м. Вашингтоні. Переможцем конкурсу в 2002 р. та в 2003 р. стала команда Марійського держуніверситету (м. Йошкар-Ола), у 2004 р. — Московського Інституту міжнародних відносин. Треба сказати про високий рівень запрошених для суддівства спеціалістів (так, у 2003 р. національний конкурс оцінювали суддя Міжнародного суду ООН В. Верещетін, суддя Європейського суду з прав людини Б. Зупанчич та інші фахівці). У 2003 р. команда Марійського держуніверситету виборола 2 місце на міжнародному етапі конкурсу у Вашингтоні — це найвище досягнення студентських команд із країн колишнього СРСР. (Детальніше про Конкурс Джессапа у РФ див. в Інтернеті на сайті адміністратора — юридичної фірми White & Case: <http://www.whitecase.ru/russian/index.phtml?part=community&chapter=jessup>).

вого факультету Донецького національного університету. Як відзначили представники Молодіжного центру правничих досліджень (МЦПД), на базі якого готувалася донецька команда, «незважаючи на великі труднощі в підготовці аргументів і відсутність необхідної юридичної літератури англійською мовою, команда (донецька) здобула перемогу над досвідченою командою київського Інституту міжнародних відносин. Перемога надала їм право представляти Україну в м. Вашингтоні (США). На змаганнях 1996 р. від України вперше виступала команда студентів у цьому конкурсі серед команд із 55 країн світу¹²⁰. Так було написано першу сторінку історії «українського» Джессапа.

Конкурс Джессапа припав до душі українським студентам-правникам¹²¹. Робота з організації Конкурсу Джессапа в Україні прискорила. Цікаво, що восени 1996 р. представники створеної 18 травня того ж року Української асоціації студентів-правників (УАСП), учасниками якої стали 18 професійних організацій, під керівництвом автора цих рядків перебували на запрошення ILSA на конгресі Асоціації у США. У цьому зв'язку цікаво навести маловідомий факт: під час візиту було підписано Угоду про афіліацію, за якою УАСП стала асоційованим членом ILSA та її повноважним представником у країнах СНД і Балтії.

В Україні у 1997 р. було проведено другий національний Конкурс Джессапа, в якому брали участь ті ж українські навчальні заклади, що й у 1996 р. Цього разу перемогу святкувала команда Інституту міжнародних відносин, яка й представляла Україну в міжнародному раунді Конкурсу в столиці США в 1998 р.

Конкурс Джессапа в Україні став традиційним. Його адміністрування брали на себе різні організації, а з 2002 р. — одна з провідних українських юридичних фірм¹²². Він набуває дедалі більшої популярності. З 1996 р. зріс рівень організації змагань та підготовки команд, суддівства (відомі українські та іноземні правники, зокрема ті, які працюють в Україні), зросла й кількість учасників (4 команди у 2002 р. та 2003 р., 7 — у 2004 р.¹²³). Потенційно кількість команд в Україні значно більша, й незабаром може зрости. Цей прогноз ґрунтується на зростанні популярності Конкурсу та кількості ЮНЗ в Україні (про це йтиметься далі).

Результати українського Конкурсу з 1996 р. наводяться у таблиці.

Таблиця 9. Конкурс ім. Ф. Джессапа: результати «українського турніру» (1996-2006) (у лапках — місце команди на міжнародному турнірі та загальна кількість команд-учасників)

Місце → Рік ↓	1	2	3	4	5	6	7
1996	ДонНУ (49*/54)	ІМВ					
1997	КНУ-ІМВ (40/55)	ДонНУ					
1998	КНУ-ІМВ (44/57)	ДонНУ					
1999	КНУ-ІМВ (6/62)	ЛНУ-ЮФ	ДонНУ				
2000	КНУ-ІМВ (21/67)						
2001	КиМУ(37/68)	ДонНУ					
2002	КиМУ (52/75)	ІМВ	КУП	КМА			
2003	КиМУ (61/83)	ІМВ	КМА	НЮАУ			
2004	КиМУ (23/94)	КНУ-ЮФ	КУП	ДонНУ	ОНЮА	НЮАУ	
2005	КНУ-ЮФ (47/103)	КиМУ	ДонНУ	ОНЮА	ТНУ	НЮАУ	ЛНУ- ФМВ
2006	ДонНУ (69/110)	КиМУ	КМА	ОНЮА	ЛНУ- ФМВ	НЮАУ	
2007							

* Команда ДонНУ удостоєна призу «Дух Джессапа»

Скорочення (за абеткою):

ДонНУ	— Донецький національний університет, економіко-правовий факультет
КиМУ	— Київський міжнародний університет
КНУ-ЮФ	— Київський національний університет ім. Т. Шевченка, юридичний факультет
КНУ-ІМВ	— Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин
КУП	— Київський університет права НАН України
ЛНУ-ЮФ	— Львівський національний університет ім. І. Франка, юридичний факультет
ЛНУ-ФМВ	— Львівський національний університет ім. І. Франка, факультет міжнародних відносин
КМА	— Національний університет «Києво-Могилянська академія», факультет правничих наук
НЮАУ	— Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого
ОНЮА	— Одеська національна юридична академія
ТНУ	— Таврійський національний університет, юридичний факультет

Конкурс ім. Ф. Джессапа: зміст та форма проведення. У загальних рисах зміст і форму Конкурсу узагальнено в таблиці.

Таблиця 10. Конкурс ім. Ф. Джессапа: загальна характеристика

Критерій	Зміст
Узагальнення	Найбільші в світі (2004 р. — 529 команд з більш ніж 85 країн) щорічні студентські правничі змагання Галузь права: міжнародне публічне право Проводяться англійською мовою на національному й міжнародному рівнях
Мета	Поглиблення знань з міжнародного публічного права, розвиток навичок професійної англійської мови та адвокатури
Конкурс як захід	Сприяє вдосконаленню: <ul style="list-style-type: none"> ▪ знань з міжнародного права ▪ знань і навичок професійної англійської мови ▪ інших загальних і професійних навичок та вмінь ▪ умінь працювати в колективі («командних» якостей) Слугує форумом для: <ul style="list-style-type: none"> ▪ обговорення актуальних, спірних питань міжнародного права ▪ професійного спілкування та розвитку правничої кар'єри, добору потенційних кадрів ▪ узагальнення знання та досвіду для прийняття політико-правових рішень ▪ визначення чинника рейтингу (неофіційного) провідних юридичних закладів у галузі міжнародного права
Організатори — місце проведення. Умови	На міжнародному рівні: ILSA (www.ilsa.org) — у м. Вашингтон, США, на національному — адміністратор (юрфірма «Magіstr & Партнери» (www.magisters.com)) — у м. Києві Конкурс проводиться за Правилами та інструкціями ILSA (див. сайт ILSA, де можна знайти реєстраційну форму)

Етапи та розклад	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Два <i>етапи /рівні</i>: національний (регіональний) та міжнародний; дві форми: письмова (на стороні відповідача і позивача) та усна (дебати перед умовним Міжнародним судом ООН) ▪ Переможець національного етапу стає учасником міжнародного турніру ▪ Приблизний <i>розклад</i>: опублікування завдання, формування / реєстрація команд, поширення матеріалів (вересень-листопад поточного року), подання меморандумів (середина січня), усні виступи (лютий) — національний етап; усні виступи (кінець березня — початок квітня) — міжнародний етап
Участь (організація команди)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Одна команда від одного навчального закладу (в разі потреби передбачено відбірковий конкурс (Правило 2)) ▪ Склад 2-5 чоловік. Членом команди може бути студент будь-якого курсу. З письмового дозволу адміністратора до участі допускаються магістранти й аспіранти (Правило 2.2.3) ▪ В усній частині два члени команди виступають у ролі позивача, два — відповідача ▪ Команду може готувати тренер (Правило 2.4)
Судді; критерії суддівства	Юристи юрфірм, юрисконсульти, викладачі, дипломати і професійні судді <i>анонімно</i> оцінюють виступи команд у письмових і усних змаганнях за критеріями, затвердженими Правилами. Анонімність оцінювання забезпечує присвоєний кожній команді номер, за яким їх ідентифікують
Організація участі команди (фінансування)	Зазвичай команда організовується самостійно, сама вишукує джерела фінансування — навчальний заклад, юрфірми, фонди, випускники, інші спонсори, меценати — для участі (реєстраційний внесок (у 2004 р. — 160 дол. США), проїзд, харчування) в національному й міжнародному раундах. Організатори Конкурсу надають всіляку підтримку, сприяють у пошуках фінансування

Зважаючи на те, що в загальних рисах Конкурс описано в таблиці, а з його правилами зацікавлені можуть детально ознайомитися самостійно (оригінал тексту Правил — див. на сайті ILSA, переклад на російську мову — на сайті адміністратора Конкурсу в РФ), зупинимось лише на кількох його аспектах.

Конкурс має два змагальні етапи (турніри): кваліфікаційний та міжнародний. Кваліфікаційні турніри проводяться в кожній країні, де в Конкурсі беруть участь мінімум дві і більше команди. Як національний, так і міжнародний етапи мають письмову й усну частини. В усній частині команди виступають в ролі позивача та відповідача (у складі двох чоловік та (за бажанням) консультанта), представляючи відповідну державу як сторону судових дебатів перед умовним Міжнародним судом ООН.

До фіналу національного етапу виходять команди, котрі здобули більшу кількість перемог у попередніх раундах, а за однакової кількості перемог у кількох команд фіналістів визначають за рейтинговою системою. Змагання за третє та інші місця не проводять: місця, які в кінцевому підсумку посідають команди, визначаються за рейтинговою системою.

Переможцем кваліфікаційного національного етапу стає команда, яка перемогла у фінальному раунді. Ця команда автоматично стає учасником міжнародного етапу Конкурсу як національний представник. Таким чином, команда-переможець національного етапу, по суті, отримує право репрезентувати власний навчальний заклад і країну на міжнародному етапі Конкурсу Джессапа.

В окремих випадках країну на міжнародному турнірі Конкурсу представляє не лише переможець національного кваліфікаційного турніру, а й інші команди.

По-перше, кількість команд-учасниць міжнародного етапу від кожної країни визначається за правилом, згідно з яким кожна країна-учасник має право делегувати одну команду від кожних десяти команд-учасниць національного кваліфікаційного турніру (Правило 1.1.16). Тому командами-учасницями на міжнародному етапі Конкурсу від певної країни можуть виступати команди-фіналісти, інші призери національного етапу. Так, наприклад, США традиційно

представлені на міжнародному турнірі більш як десятьма командами, деякі країни, наприклад, ФРН, РФ, Італія — двома. (Україна за десятирічну історію конкурсу в країні традиційно була представлена однією командою.)

По-друге, якщо регіональний або національний чемпіон не може прибути на міжнародний турнір, виконавчий директор може визнати другого фіналіста регіонального або національного турніру представником регіону чи країни. Втім українська історія Конкурсу Джессапа не знала таких випадків.

Міжнародний турнір є завершальним етапом Конкурсу. Він складається з попередніх раундів, додаткових відбірних раундів, чвертьфіналів, півфіналів та фінального раунду міжнародного Конкурсу. Команда-переможець фіналу всесвітнього чемпіонату Джессапа оголошується «всесвітнім чемпіоном кубка Джессапа». Вона отримує дві нагороди: трофейний подарунок і кубок Джессапа для відповідального зберігання впродовж року (до наступного чемпіонату).

Окрім традиційних нагород, учасників Конкурсу нагороджують іншими призами. Так, на національному та міжнародному етапах нагороджують команди, які підготували найкращі письмові роботи (меморандуми), також нагороджують найкращих доповідачів (як у ролі позивача, так і відповідача). Окрім цього, призерів та учасників зазвичай нагороджують призами й відзнаками організатори та спонсори Конкурсу (грошові премії, література, сертифікати про участь тощо). Нарешті, команди можуть бути відзначені й премійовані у своїх навчальних закладах.

На міжнародному турнірі присуджується низка спеціальних нагород. Нагорода ім. Харді К. Ділларда присуджується команді, яка подала найкращий меморандум на Конкурсі (учасників Конкурсу оцінює новий склад суддів; штрафні санкції не враховуються). Нагорода ім. Елони І. Іванс присуджується 5 командам, які подали найкращі меморандуми на попередньому раунді міжнародного турніру. Нагороду ім. Ричарда Бакстера отримують найкращі 5 команд, які посіли місця з 1 по 5 місце на конкурсах ім. Харді К. Ділларда та Елони І. Іванс — за найкращий меморандум позивача та відповідача.

Нарешті, учасники команд або виконавчий директор ILSA (після консультацій з учасниками команд) присуджують нагороду «Дух Джессапа» команді, що є «найкращим зразком переваги, змагальності та прояву поваги до своїх суперників». Цю нагороду отримала команда Донецького університету на турнірі 1996 р.

Міжнародний турнір Конкурсу насичений не лише конкурсними, але й науковими та культурними подіями, які ILSA проводить паралельно із іншими заходами. Крім того, учасники команд користуються можливістю ближче ознайомитися з країною, її столицею та життям, зокрема, української діаспори. Кількаденне насичене подіями перебування у столиці США «компенсує» зусилля, енергію й час, витрачені на підготовку до Конкурсу.

Підготовка до Конкурсу. Повноцінна підготовка до Конкурсу триває 4-5, а для команд-учасниць міжнародного турніру — 6-7 місяців й зазвичай складається із кількох етапів.

Для підготовки до Конкурсу доцільно використовувати практичний «Довідник ILSA з міжнародних судових дебатів» (2003 р.) — фундаментальну роботу, видану за підтримки Асоціації в 2003 р., у якій всебічно представлені питання щодо підготовки до подібних конкурсів¹²⁴.

Далі представимо деякі основні аспекти (етапи) підготовки до Конкурсу.

Опублікування завдання Конкурсу, формування і реєстрація команди навчального закладу. Як правило, щороку у вересні адміністратор Конкурсу (виконавчий комітет ILSA) на своєму веб-сайті публікує завдання Конкурсу, оновлені офіційні

правила та розклад змагань. Згідно із Правилами «завдання Конкурсу» — це офіційна угода Конкурсу, підписана умовними сторонами спору, в якій викладено фактичні обставини спору та вимоги сторін, з яких виходять команди при підготовці подань до суду.

За історію Конкурсу завдання стосувалися різноманітних розділів міжнародного публічного права та широкої гами правових питань, як, наприклад:

- справа щодо вбивства англійського громадянина, вчиненого американським громадянином на Місяці (1965);
- справа щодо присутності сил ООН і вбивства прем'єр-міністра іноземної держави учасником таких сил (1966);
- справа щодо міжнародного експорту ядерних вибухових технологій (1977);
- справа щодо права повітряного простору та космічного права (1980);
- справа щодо імунітету дипломатичного представника та замороження активів міжнародної організації (1989);
- справа щодо міжнародного екологічного права та Антарктики (1990);
- справа щодо бази даних військового персоналу (1998);
- справа щодо регламентації доступу до Інтернету (1999).

Команда навчального закладу формується у складі 2-5 чоловік. У разі потреби з метою формування команди, проводиться відбірковий конкурс. Так, за Правилами Конкурсу, якщо бажання брати участь у Конкурсі висловлять більше 5 студентів або більше однієї повної команди студентів із одного навчального закладу, незалежно від того, чи є вони студентами одного й того ж або різних факультетів, між студентами чи командами повинні проводитися внутрішні змагання. Такі змагання адмініструються уповноваженим органом для того, щоб визначити, яка із команд стане учасницею Конкурсу. При цьому такі змагання мають проводитися відповідно до положень Правил, і якщо на них використовуються завдання Конкурсу Джессапа, то це повинні бути завдання минулих років, а не цього року, якщо інше не схвалено в письмовій формі виконавчим директором ILSA (Правило 2.3.1).

До потенційних членів команди ставляться певні вимоги. Традиційно головними умовами входження до складу команди є вільне володіння усною та письмовою англійською мовою та знання міжнародного права (проходження базового курсу). Можливі й винятки: студенти, які поза навчальною програмою освоїли курс міжнародного права; перспективні студенти, котрі згодом можуть стати основою команди. Відзначимо, що без додаткового схвалення міжнародного адміністратора Конкурсу не допускається невключення до складу команди за ознаками громадянства (відтак, іноземний громадянин, який навчається в Україні, вправі брати участь у змаганнях, як і навпаки). Крім того, заборонено здійснювати відбір до команди за критерієм успішності у навчанні.

Важливо, аби відібрані студенти сформували команду в розумінні єдиного колективу. Адже для того щоб працювати разом, злагоджено впродовж багатьох місяців, необхідні не лише професійні якості, але й добре порозуміння та взаємна довіра. Це слід урахувати ще на етапі відбору членів команди у навчальному закладі. Тому доцільно вже на відбірному університетському етапі спонукати бажаючих змагатися вже у складі «відбіркової» команди, радше ніж індивідуально. Досвід доводить: чим злагодженіше працює команда на попередньому етапі, тим більше у неї шансів на успіх на етапі фінальному.

Команда готується до змагань як самостійно, так і з сторонньою допомогою, яка повинна надаватися у визначених правилах рамках. Правила Конкурсу встановлюють: уся робота із дослідження, написання та редагування повинна бути проведена тільки учасниками команди, за винятком випадків, передбачених у Правилах. Стороння допомога, яка надається команді в її підготовці зі сторони однокурсників, тренерів чи консультантів команди, має обмежуватися загальними обговореннями, пропозиціями з приводу пошуку матеріалів, консультаціями стосовно техніки усних виступів і прийнятті рішень про вироблення стратегії поведінки під час відбіркових раундів Конкурсу. Допомога повинна обмежуватися загальними коментарями щодо організації і структури аргументів, порядку використання аргументів і формату. Допомога бібліотекарів та інших спеціалістів з дослідницької роботи має обмежуватися відповідями на специфічні питання стосовно знаходження правових джерел або загальних методів правового дослідження (Правило 2.4). Відзначимо, що адміністратори Конкурсу традиційно надають учасникам Конкурсу допоміжні джерельні матеріали та сприяють у отриманні доступу до баз даних.

Написання та подання меморандумів. Після формування і реєстрації (або й до цього) команди готують меморандуми — письмові звернення до суду, які слід подати у певні строки (зазвичай середина січня).

Робота над меморандумами передбачає вивчення фактичних обставин справи, які викладені у «завданні Конкурсу» (*Compromis*), погодженому державами-учасниками спору, та джерел, частину яких надають адміністратори Конкурсу. На цьому етапі необхідно сформулювати правові питання справи, відповіді на які й будуть обґрунтовуватися у меморандумі. Для цього триває робота над пошуком джерел (джерел права та релятивної інформації), що стосується поставлених питань.

Роботу над питаннями та джерелами (особливо, якщо їхня кількість є значною) доцільно розподілити між членами команди. Водночас, необхідно пересвідчитися і в тому, щоб кожен член команди знав *усі* питання та джерела стосовно них. Крім того, не слід обмежуватися джерелами, наданими адміністратори Конкурсу, а й вишукувати додаткові. Доцільно попрацювати як із вітчизняними, так і з іноземними джерелами. У пригоді може стати допомога адміністраторів: за їхнього сприяння може надаватися доступ до баз даних (наприклад, WestLaw, Lexis). До речі, децю урівнює шанси іноземних команд із американськими, студенти яких отримують такий доступ до баз зі вступом до правничої школи. Вдало підготовлені меморандуми — необхідна передумова успішної участі в Конкурсі.

Останнє передбачає й потребу в дотриманні технічних вимог («формату меморандумів»), передбачених Правилами (структура, кількість слів, тип та розмір кегля і полів тощо). Меморандум повинен складатися із таких частин: зміст, бібліографія, твердження про підсудність, представлені (за)питання, короткий виклад фактичних обставин справи, короткий виклад правової позиції сторони, правова позиція сторони, зокрема, висновки та / або прохання про судовий захист. Якщо цих або інших передбачених Правилами вимог не дотримано, судді вправі накласти на команду «штрафні санкції» у вигляді знаття балів від загальної кількості балів, набраних командою за написання меморандумів.

Не менш важливим є стиль викладу. У цьому зв'язку доцільно звернутися до літератури з правового письма та досвіду попередників — як команд свого університету, так і інших навчальних закладів. Тут змістовно допоможуть англomовні посібники, названі на зразок *Legal Writing, Legal Research and Writing* тощо. Часом зразки кращих меморандумів, які можуть слугувати дороговказом

ми при підготовці власних меморандумів, публікуються у зарубіжних журналах, котрі можна знайти у базах даних або замовити у видавця. Такі зразки можна знайти, наприклад, у «Журналі ILSA з міжнародного права», університетських журналах. Так, команда Університету Гонзаги, публікуючи письмові аргументи своєї команди, відзначає, що робить це для того «щоб допомогти майбутнім учасникам змагань у їхніх спробах»; «аргументи та стиль викладу письмових заяв слугують зразками формату написання, який постійно отримує у змаганнях»¹²⁵.

Цей етап закінчується поданням меморандумів до адміністраторів Конкурсу, після чого учасники команд користуються невеликою перервою, щоб зосередитися на екзаменаційній сесії та відпочити перед наступним етапом підготовки.

Меморандуми оцінюються суддями за певними критеріями, передбаченими адміністратором Конкурсу, а саме:

1. Знання права та обставин справи: знання джерел права та обставин, спеціальної літератури.
2. Належний та ясно сформульований аналіз (аргументація).
3. Ступінь та використання джерельної бази (результатів дослідження).
4. Чіткість та організація викладу.
5. Правильність формату та посилань (цитувань).
6. Граматика та стиль.

Критерії, вказані під номерами 1-4, оцінюються за шкалою 10, 14, 20; критерії 5-6 — 5, 7, 10 балів. Відтак, команда може отримати за кожний меморандум від 50 до 100 балів, або в сумі — від 100 до 200 балів. Додамо, що вказані бали згодом за спеціальною системою переводяться у фінальні бали.

Підготовка до усної частини Конкурсу. Цей етап доцільно розпочати із ознайомлення з критеріями оцінювання усних виступів. Вони представлені в авторській інтерпретації, поданій у дужках.

1. Знання права: знання джерел права щодо справи (зокрема, знання правничої літератури, ерудованість).
2. Застосування права до обставин справи (знання того, як вирішувати правові питання справи на основі джерел).
3. Природність і здатність відповідати на запитання (невимушеність, розумність, а також відвертість та щирість при відповідях на запитання).
4. Стиль (сукупність прийомів у представленні матеріалу), збалансованість (poise) (самовладання і гідність, фізична урівноваженість, упевненість у речах), люб'язність (ввічливість; хороші манери; чемність у жестах та зауваженнях) і поведінка (поводження, передусім, щодо інших; вираз обличчя).
5. Управління часом (уміле та раціональне використання часу).
6. Організація (планомірна, продумана організація презентації).

Критерії, вказані під номерами 1-4, оцінюються за шкалою 10, 14, 20; критерії 5-6 — 5, 7, 10 балів. Відтак кожен з двох членів команди індивідуально може набрати від 50 до 100 балів або від 100 до 200 балів — на команду. Додамо, що вказані бали згодом за спеціальною системою переводяться у так звані «фінальні бали». Важливість кожного критерію не слід недооцінювати, оскільки кожний бал може стати вирішальним для виходу до фіналу, перемоги у Конкурсі.

Змістовно основою підготовчої роботи є підготовка до усних виступів. Формою такої підготовки є «репетиції» виступів або виконання вправ із метою досягнення високого рівня майстерності. Для цього пропонується регулярно тренува-

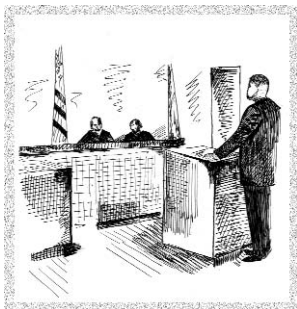
тися, виступаючи перед умовним судом. Суддями можуть виступати запрошені правники (наприклад, випускники), викладачі, аспіранти, студенти, а також члени команди (змінюючи сторони позивача та відповідача), тренер. Корисно також зробити відеозапис виступів й, проаналізувавши помилки, продовжити вдосконалювати форму та зміст виступів. Майже так, як у театрі.

Для команд, які вперше беруть участь у Конкурсі і не мають достатнього досвіду участі у подібних змаганнях, доцільно переглянути відеозаписи усних раундів Конкурсу. Їх можна позичити у більш досвідчених команд-учасників конкурсів минулих років або придбати в адміністраторів міжнародного етапу Конкурсу.

Особливу увагу слід приділити запитанням та відповідям. Рекомендується продумати всі можливі запитання зі сторони суддів (та іншої команди) й завчасно підготувати на них відповіді. Таким чином можна уникнути несподіванок під час усних виступів.

Оскільки команди виступають перед умовним судом, необхідно підготуватися до спілкування із суддями. Судді бувають різного типу. Одні можуть сидіти мовчки, не поставивши жодного запитання під час раунду (що трапляється рідко), інші можуть постійно зупиняти промовця, ставлячи десятки запитань. Одним до вподоби ставити легкі запитання, наприклад, стосовно фактичних обставин справи, іншим — правові питання, наприклад, стосовно прецедентів або гіпотетичних ситуацій, які можуть безпосередньо не стосуватися обставин справи. Тому важливо підготуватися до спілкування із будь-яким типом судді.

Через обмеженість виступів у часі лаконічність, стислість та організованість аргументованого викладу — шлях до успіху. Тому формулювати аргументи рекомендується простими реченнями, представляти їх так, щоб судді могли зорієнтуватися у їх кількості та тому, в якій частині письмового меморандуму вони знаходяться. Також доцільно підготувати розширений та скорочений варіанти виступу (виступів) та *висновків*, які можуть стати у пригоді, особливо беручи до уваги можливі часові обмеження (які можуть виникнути через витрати часу на відповіді на значну кількість суддівських запитань).

Підготовка до судових процесів
— істотна частина юросвіти

Усна частина Конкурсу Джессапа передбачає володіння ораторським мистецтвом, але не є «чистим» змаганням у формі виголошення промов. Тому важливо не читати, а вивчити виступ на пам'ять (щоб виступати без шпаргалки). Крім того, це зможе допомогти й у разі, якщо суддя буде ставити чимало запитань, котрі можуть стосуватися або бути пов'язаними із правовими питаннями, що викладаються у промові пізніше, буде важко зорієнтуватися у структурі виступу. Водночас, корисно занотувати основні слова, тези виступу на окремих листках паперу, розміром у поштову листівку (або на так званих «memory cards»). Важливо говорити повільно, виразно, голосно і впевнено, при цьому підтримуючи *безпосередній* контакт «очі в очі» із усіма суддями. Оскільки стиль поведінки суддів під час судового засідання передбачити важко, а Конкурс Джессапа не є змаганням із виголошення промов, слід бути готовим до *інтерактивного* виступу, зупинок суддями в усній частині Конкурсу.

Усна частина Конкурсу, або усні дебати (пледування (oral pleading)) як процедура детально врегульована Правилами. Спочатку виступають перший та другий член команди «позивача», згодом — перший та другий член команди

«відповідача». Після чого — за бажанням «позивача» — слідує спростування, заперечення (rebuttal) «позивача» і відповіді «відповідача» на спростування «позивача» (surrebuttal). Кількість часу, відведеного кожній команді на пледування, включаючи спростування, — 45 хвилин. Таким чином, усний раунд триває півтори години.

Поруч із оголошенням результатів Конкурсу його кульмінаційним та традиційно очікуваним етапом є коментарі суддів. Так, суддям будь-якого раунду Конкурсу рекомендується безпосередньо інформувати команди про результати їх виступів під час раунду. Хоча судді не вправі розкривати командам результати їх індивідуального виступу (балів), або ж опосередковано розкривати оцінку індивідуальних виступів, коментарі суддів є надзвичайно корисним способом отримання інформації про виступ учасників змагань. Крім того, зазвичай учасники Конкурсу отримують змогу поспілкуватися із суддями та іншими учасниками під час неформальних прийомів, якими завершується останній день Конкурсу.

Перспективи Конкурсу. У 2004 р. Конкурсу Джессапа виповнилося 55 років. За свою історію Конкурс пройшов певний еволюційний процес. Істотно зросла кількість команд-учасниць, правила стали більш деталізованими, зросло значення Конкурсу.

Що чекає на Конкурс у майбутньому?

З цього приводу було висловлено низку ідей. Так, ведуться розмови про зміну формату змагань. Пропонується, наприклад, щоб Конкурс, окрім судових дебатів, включав або складався і з процедури примирення сторін, переговорного процесу (включав і так звані альтернативні способи вирішення спору). На думку авторів ідеї, такий формат точніше віддзеркалює нинішній розвиток і потреби міжнародного права, його суб'єктів¹²⁶. Запровадження такого формату змінило б дух та ефективність Конкурсу, проте, ускладнило б його адміністрування.

Нинішній формат Конкурсу був підданий жорсткій критиці і з таких міркувань. Американський федеральний суддя А. Козинські критикує його за те, що учасники змушені представляти аргументи за обидві сторони справи. Це, на його думку, «утверджує ідею про те, що юрист насправді представляє не інтереси клієнта, а власні. У свою чергу, це непомітно, але істотно впливає на студіюючого, який до кожного етапу Конкурсу підходить «із нездоровим відчуженням від сторони, яку йому випало представляти», оскільки успіх у наступному раунді залежатиме від того, як добре він буде заперечувати ті аргументи, які йому довелось викладати в першому раунді. Отож, зазначає коментатор, «виступи в кожному раунді змагань, таким чином, стають суто академічною вправою, позбавленою таких моральних якостей і інтелектуального запалу, які притаманні першокласним юристам, зайнятими судовими процесами»¹²⁷.

Коментуючи позицію судді А. Козинські, професор М. Хернандес обстоює традиційний формат змагань. Перевага останнього, на його думку, полягає у тому, що він допомагає правнику зберігати професійну об'єктивність й уникати можливості «втратити орієнтацію» через надмірну емоційну прив'язаність до позиції клієнта. Крім того, правник, який добре знає аргументи обох сторін, здатен краще представляти аргументи сторони, яку він представляє. Уміння (і звичка) критично оцінювати позиції другої сторони — одне із вмінь, якого прагнуть набути студенти¹²⁸. Отож, краще знаючи позиції обох сторін, резюмує цей коментатор, студенти краще вивчають (правову) проблему.

Хоча організатори Конкурсу з інтересом приймають зауваження і міркування щодо його формату, проведення тощо, видається, що вони стоять на консервативних позиціях, які «перевірені часом».

Тут доречно поставити запитання про перспективи розвитку «українського» Конкурсу Джессапа, який з початком змагань у 2005 р. (розпочалися восени 2004 р.) відзначив своє перше десятиріччя.

По-перше, перспективним є зростання кількості команд у Конкурсі.

На користь цього говорить відповідна тенденція (1996 р. — 2 команди, 2005 р. — 7 команд, 2006 р. — 12 зареєстрованих команд). Нині команди в Конкурсі представлені провідними навчальними закладами: низкою київських університетів, Донецьким університетом та двома національними юридичними академіями; тоді як інші «регіональні» юридичні навчальні заклади традиційно залишаються в тіні. Водночас, існує потенціал зростання кількості учасників. Зокрема, беручи до уваги той факт, що в Україні зростає як кількість ЮНЗ, так і конкуренція між ними.

Нині уже 15 ЮНЗ можуть представити свої команди в «українському» Конкурсі Джессапа. Видається, що цьому сприяла б краща поінформованість (особливо через осередки студентської активності — локальні студентські організації) та зацікавлення студентів викладачами, підтримка адміністрації навчальних закладів (як адміністративно-фінансова, так і навчально-планова). До того ж, правила Конкурсу заохочують до зростання їх кількості на національному рівні: на кожні 10 команд у національному раунді країна вправі представити одну команду на міжнародному.

Конкурс Джессапа, як і будь-який конкурс, є змаганням, і тому передбачає переможців і тих, хто ними міг стати. Втім у цьому Конкурсі його учасники, попри все, користуються можливістю поглибити знання міжнародного права, істотно поліпшити навички володіння правничою англійською мовою, інші професійні вміння, а також здобути інший важливий досвід, який навряд чи вони могли б здобути деінде.

По-друге, перспективи стосуються підвищення рівня змагань.

Відразу констатуємо, що останніми роками рівень «українського» Конкурсу Джессапа був і залишається високим. Це традиційно підтверджують і судді Конкурсу. До цього спонукають здорова інтрига та амбітність, мотивація учасників змагань (зокрема, членів команд — титулованих переможців). Рушійною силою підвищення рівня змагань може стати й бажання стати національними чемпіонами, а відтак, виступити в міжнародному турнірі. Тут українські команди вже досягли відносного успіху — 6-е місце у загальному заліку (1999 р.). Отож, покорення вершини як командою, так і індивідуально — ще попереду. Стимулює й усталена традиція протистояння між командами Інституту міжнародних відносин, Київського міжнародного університету, Києво-Могилянської академії та Донецького університету, атмосфера змагальності між членами самих команд. Добре підготовлені команди «регіональних» навчальних закладів створюють жорстку конкуренцію титулованим столичним закладам. Їм теж не відмовити в амбітності. Відзначимо й той факт, що команди до Конкурсу готують досвідчені учасники минулих змагань, а рівень запрошених суддів стабільно зростає, що сприяє підвищенню рівня національного Конкурсу.

Таким чином, зростаючий інтерес до самого Конкурсу, його позитивна роль для розвитку індивідуальної академічної та професійної кар'єри, здоровий дух змагальності, належний рівень організації стверджують українську традицію* Конкурсу Джессапа, а сам Конкурс як професійний навчально-змагальний й інтерактивний спосіб вдосконалення знань і навичок у галузі міжнародного права, англійської мови та ораторської майстерності.

* Хотілося б висловити ідею, яка опосередковано може підняти значення вивчення міжнародного права та, водночас, рівень Конкурсу Джессапа. Йдеться про організацію національного міжнародного конкурсу на зразок Конкурсу Джессапа. Чи не настав час організувати в Україні конкурс, подібний до Конкурсу Джессапа, й назвати його, наприклад, іменем Володимира Михайловича Корецького? Такий Конкурс міг би регулярно проводитися англійською мовою й стосуватися питань міжнародного публічного або приватного права, збираючи команди навчальних закладів з усього світу. Організаційно у таких змаганнях мали б бути зацікавлені студентські та професійні правничі організації, врешті-решт, українська держава.